

жан», подготовленную по международному проекту и посвященную стратегии украино-азербайджанских отношений; посвящение одного из номеров (№18, 2003 г.) международному общественно-политическому журналу «Губернатор» Азербайджану, в частности покойному президенту Гейдару Алиеву; материалы Международной научно-практической конференции «Азербайджан-Украина: перспективы развития стратегического партнерства» по случаю 80-летия Гейдара Алиева; монографию заведующего Отделом гуманитарной политики Президентского аппарата Азербайджана Фатимы Абдуллазаде «Гейдар Алиев: политический портрет» (2003 г.); книгу Вагифа Арзуманлы «Азербайджанская диаспора» (2001 г.); Адалята Аскерова «Сам на чужбине, душа на родине» (2001 г.) и т.д. Все эти примеры свидетельствуют о том, что Азербайджан и Украина являются не только историческими друзьями, но также способны на мирное сосуществование, совместное партнерство и продуктивное сотрудничество и как союзники бывшего СССР, и как независимые страны-члены СНГ. Развитие успешного взаимобмена информацией на основе уже сложившихся традиций продолжается и по сей день.

Джерела

1. Абдуллазаде Ф. Гейдар Алиев: политический портрет. – Харьков: Форт, 2004. – 19 с.
2. Журн. «Губернатор». – 2003. – № 18. – 153 с.
3. К нашим читателям // Millət. – 1991. – Yanvar, № 1.
4. Крымский азербайджанский альманах. – Симферополь: Изд-во Р. Гурбатова, 2007. – 96 с.
5. Arzumanlı Vaqif. Azərbaycan diasporu. – Bakı: Qartal, 2001. – 800 s.
6. Azərbaycan Respublikası Prezidenti heydər Əliyevin anadan olmasının 80 illiyinə həsr olunan «Azərbaycan-Ukrayna: strateji tərəfdaşlığın inkişaf perspektivləri» Beynəlxalq elmi-təcrübi konfransın materialları. – Xarkov: Fort, 2003. – 228 s.
7. Dostluq körpüləri:Ukrayna-Azərbaycan. I kitab. – Kiyev: Poliqrafkniqa, 2004. – 176 s.
8. Ədalət Əsgəroğlu. Özüm qurbətdə, gözüm vətəndə. – Bakı: «Adiloğlu» nəşriyyatı, 2001. – 228 s.
9. Məmmədov H. Ukraynanın müasir tarixi. – Bakı: «Elm və Təhsil» nəşriyyatı, 2009. – 178 s.
10. Rəhimzadə Fəzil. Yol (tarixi-publisistik qeydləri, Azərb. Ensiklopediyası NPB. – Bakı, 1994. – 590 s.

24

Володимир НАВРОЦЬКИЙ, аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка

Вплив реалізації програми «Партнерство заради миру» на процес розширення НАТО

Ефективність функціонування будь-якої міжнародної організації значною мірою визначається її здатністю посилювати свій вплив на систему міждержавних відносин. Одним з основних інструментів реалізації такої політики є організаційне просторове розширення інституцій за рахунок набуття членства новими державами. Не є винятком і Організація Північноатлантичного договору (НАТО), адже вступ до неї нових держав-членів, особливо після завершення «холодної війни», значною мірою визначає тенденції розвитку безпекових відносин не лише в євроатлантичному просторі, а й прилеглих до нього регіонах.

Згідно з основоположним Вашингтонським договором від 4 квітня 1949 року розширення НАТО розглядається насамперед як якісний, а не кількісний процес [22]. Тому слід підкреслити, що ефективність функціонування євроатлантичної системи безпеки безпосередньо залежить від контрибутивних можливостей усіх без винятку держав-членів.

Відповідно програма НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ) як основний консультативно-практичний механізм розвитку та поглиблення співробітництва з державами-партнерами відіграє фундаментальну роль у посиленні їх політичної, економічної, військової та операційної сумісності з країнами-членами, створюючи в такий спосіб необхідні передумови для потенційно можливого розширення організації [13]. Значення ПЗМ у процесі розширення альянсу досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Т. Брежнєва, Д. Грінвуд, М. Пащевікс, Т. Шайн тощо.

Допоміжною під час проведення аналізу місця ПЗМ у процесі розширення НАТО є класифікація української дослідниці Т. Брежнєвої, що ґрунтується на порівнянні хвилі розширення альянсу у постбіполярний період. У своїй праці Т. Брежнєва виокремлює три групи країн: перша – держави, що стали членами в 1999 році (Польща, Чехія, Угорщина), активно працюючи в рамках ПЗМ і накопичуючи досвід, який сприяв започаткуванню Плану дій щодо членства (ПДЧ, *Membership Action Plan (MAP)*); друга – держави другої хвилі розширення, які протягом шести років працювали в рамках ПДЧ і мали офіційний статус кандидатів у члени НАТО (Болгарія, Румунія, Словаччина, Словенія, Латвія, Литва, Естонія); до третьої групи увійшли Албанія, Хорватія і Македонія, які до 2008 року залишалися країнами-партнерами та виконували ПДЧ [2, с. 186].

Уплив ПЗМ на процес інтеграції нових членів до євроатлантичної структури безпеки було визначено ще у

проведеному 1995 року «Дослідженні з питань розширення НАТО» («*Study on Enlargement*»). Цей документ визначив низку пріоритетних заходів у рамках ПЗМ, спрямованих на підготовку країн до майбутнього членства: допомога в розвитку демократичного контролю над збройними силами і прозорістю оборонного планування, посилення військових зв'язків для забезпечення належної підтримки реформування секторів оборони держав-партнерів відповідно до основних викликів безпекового середовища, розвиток співробітництва з метою підвищення здатності та готовності потенційних членів брати спільну участь у миротворчих та гуманітарних операціях, посилення військових взаємозв'язків між державами-партнерами тощо [19].

Польща, Чехія та Угорщина, які стали членами Північноатлантичного альянсу 1999 року, в повному обсязі використали зазначений механізм партнерства під час реалізації власних євроатлантичних інтеграційних стратегій. Участь держав у ПЗМ передусім сприяла проведенню демократичних реформ у процесі реорганізації суспільно-політичної системи після падіння тоталітарних комуністичних режимів. Наприклад, у Польщі з часу її приєднання до ПЗМ у 1994 році і до набуття повноправного членства в 1999-му було ухвалено закон про апарат Міністерства оборони (містив систему цивільного контролю над збройними силами) та закон про оборонну реформу, не кажучи вже про прийняття нової Конституції держави у квітні 1997 року [18, р. 43]. У підписаному 1996 року Документі для обговорення («*Discussion Paper*») між Чеською Республікою та альянсом також виокремлювалися позиції, виконання яких було необхідним для набуття членства в НАТО, – розробка єдиних стандартів для національних збройних сил та військової інфраструктури [17, р. 141]. Конструктивна консультативна співпраця в рамках ПЗМ сприяла швидкому реформуванню оборонних секторів держав, створюючи в такий спосіб необхідні критеріальні умови для набуття членства. Так, починаючи вже з 1995 року військові витрати Польщі «стабілізувалися» на рівні близько 2% від ВВП [14, р. 26].

Поступове поглиблення партнерських взаємовідносин під час інтеграції до Північноатлантичного альянсу на прикладі Польщі, Угорщини та Чеської республіки дало можливість західним дослідникам схематично змалювати процес розширення організації:

1) розвиток військової співпраці з певною державою під егідою ПЗМ;

2) поступ у співробітництві в рамках ПЗМ, що може передбачати задеклароване чи неяскраво виражене прагнення держави до набуття членства в альянсі й акцентування власних заходів у межах ПЗМ на досягненні цієї мети;

3) досягнення консенсусу між державами-членами НАТО щодо схвалення інтеграційних прагнень тієї чи іншої країни-партнера;

4) докладне дослідження усіх переваг та недоліків потенційного членства й обговорення термінів виконання передумов вступу до організації;

5) досягнення згоди всередині альянсу щодо дати запрошення нових членів [20, р. 44].

Позитивний досвід приєднання нових держав-учасниць до альянсу стимулював подальший розвиток процесу розширення НАТО. У Стратегічній концепції 1999 року зазначалося, що «Альянс залишається відкритим для нових членів. У наступні роки НАТО сподівається зробити запрошення іншим країнам, які бажають і можуть узяти на себе відповідальність і зобов'язання членів організації, а також за умов, що приєднання нових держав слугуватиме загальним політичним та стратегічним інтересам альянсу, посилює його згуртованість та ефективність і зробить внесок у безпеку і стабільність Європи. З урахуванням цього НАТО розробила програму діяльності, спрямовану на допомогу країнам, що бажають приєднатися, у підготовці до майбутнього членства в контексті ширших відносин з цими державами» [21].

Запроваджений механізм «План дій щодо членства» став практичною основою подальшого процесу організації розширення [15, р. 15]. Розглядаючи план як підтвердження політики «відкритих дверей» і визначаючи пріоритетні сфери співробітництва з державами-кандидатами на вступ до НАТО (політичні, економічні, оборонні, ресурсні, безпекові та законодавчі питання), фундаментальний документ цієї ініціативи наголошує на важливості активної участі в ПЗМ та РЕАП задля належного поглиблення відносин із Північноатлантичним альянсом [12]. Варто зауважити, що всі держави, котрі стали членами Організації Північноатлантичного договору під час другої хвилі розширення 2004 року, були учасниками ПЗМ і активно співпрацювали з альянсом у рамках ПДЧ.

Місце Плану дій щодо членства у процесі розширення НАТО можна визначити, зокрема, на прикладі Республіки Словенія, яка брала участь у ПЗМ з 1994 року і, як зазначають дослідники, вже у 1999-му вирізнялася з-поміж держав-учасниць ПДЧ за економічними й політичними (функціонування інститутів громадянського суспільства та забезпечення прав національних меншин) показниками, однак водночас характеризувалася порівняно обмеженим військовим потенціалом [4, р. 38]. Відповідно значна частина всіх п'яти річних програм Словенії у рамках імплементації ПДЧ стосувалася розвитку системи національної безпеки та оборони. Так, із прийняттям у 2001 році Генеральної довгострокової програми розвитку та оснащення збройних сил було зроблено важливий крок на шляху до досягнення задекларованих цілей професійної комплектації збройних сил та створення волонтерського резерву [7, р. 25]. Відповідно до зазначеної програми заходи в рамках ПДЧ станом на 2002-2003 роки були зосереджені, зокрема, на питаннях розвитку системи оборонного планування, навчаннях та тренуваннях військового персоналу з метою його професіоналізації та створенні необхідних передумов для закріплення оборонного бюджету на рівні 2% від ВВП тощо [3].

Водночас процес інтеграції балтійських держав до Північноатлантичного альянсу характеризувався поєднанням колективних зусиль у військових питаннях. Підтвердженням цього є, зокрема, такі спільні проекти, як БАЛБАТ (Балтійський миротворчий батальйон – *Baltic Battalion, BALBAT*), БАЛТРОН (Балтійська морська ескадра – *Baltic Navy Squadron, BALTRON*), БАЛДЕФКОЛ (Балтійський оборонний коледж – *Baltic Defense College, BALDEFCOL*) [1, с. 20]. Незважаючи на позитивний досвід поглиблення та розширення взаємовідносин, розробка й реалізація національних програм ПЗМ та ПДЧ відбувалися відповідно до національних можливостей та потреб кожної окремої держави.

Однак спільне історичне минуле, пов'язане, звісно, з перебуванням у складі СРСР, і практично рівні політичні, військові та економічні потенціали балтійських держав зумовили схожість їхніх заходів з імплементації ПДЧ, що полягали переважно в комплексному реформуванні сектору оборони, створенні позитивного образу НАТО в очах населення, адаптації нормативно-правової бази відповідно до вимог євроатлантичної спільноти, підготовці персоналу до роботи в штабних структурах альянсу [1, с. 21]. Наприклад, Латвія, розпочинаючи участь у Плані дій щодо членства, запровадила довготерміновий план (12 років) розвитку обороноспроможності держави з кінцевою метою досягнення мобілізаційної здатності в кількості 50 000 військовослужбовців, 90% із яких мають бути зосереджені в сухопутних військах [11, р. 9]. Окрім того, було прийнято середньострокові плани (4-5 років) щодо розробки загальної національної оборонної концепції, формування та оснащення трьох мобільних резервних батальйонів, розвитку системи логістики, здатної до інтеграції у структуру НАТО, створення сил швидкого реагування та тренувальних центрів для підвищення професійного рівня військовослужбовців [11, р. 9].

Приєднання Словаччини, Словенії, Болгарії, Румунії, Литви, Латвії й Естонії до Північноатлантичного альянсу

у 2004 році створило ситуацію, за якої кількість держав-членів перевищила кількість країн-учасниць ПЗМ, що засвідчило ефективність програми «Партнерство заради миру» під час реалізації організаційного розширення. Однак підтвердження відкритості альянсу в комюніке Стамбульського саміту дало імпульс розвитку взаємовідносин НАТО та тих держав регіону, чії зовнішньополітичні інтереси зорієнтовані на євроатлантичну інтеграцію [9].

Приклади Албанії та Хорватії стали маніфестацією подальшої реалізації політики «відкритих дверей» Північноатлантичного альянсу. У цьому разі участь держав-партнерів у ПДЧ з 2002 року допомогла отримати запрошення приєднатися до альянсу лише у 2008-му році відповідно до рішення Бухарестського саміту [5].

Вартим уваги є й факт приєднання Хорватії до ПДЧ уже після двох років участі в ПЗМ (з 2002 року), порівняно, наприклад, з Албанією, яка виступала партнером НАТО з 1994 року [8, р. 45]. Імпульсом для такого швидкого поглиблення співробітництва Хорватії з альянсом стала політика хорватського президента Степана Месіча (*Stjepan Mesić*), спрямованої на інтеграцію держави до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору [6, р. 75]. Якісно новий підхід до побудови взаємовідносин з альянсом проявився, зокрема, у досить стрімкому розширенні обсягів співробітництва в рамках ПЗМ: 47 спільних заходів у 2000 році, 160 – у 2001 році та 202 – в 2002 році [6, р. 83]. Однак такий розвиток подій став можливим завдяки наявному національному потенціалу. Наприклад, уже станом на 2002 рік Хорватія виокремлювалася серед інших держав-кандидатів на вступ до альянсу власними професійними збройними силами та встановленим цивільним контролем над ними, закріпленим у Конституції 2000 року. [6, р. 86–87]. З огляду на це участь Хорватії у ПДЧ була значною мірою зосереджена на прийнятті нормативно-правових актів у сфері безпеки та оборони (Закон про оборону, Стратегія національної безпеки, Стратегія національної оборони тощо) і військово-технічному розвитку збройних сил та їх реформуванні з метою підвищення мобільності й здатності ефективно співпрацювати під час проведення військових операцій разом із збройними силами держав-членів [8, р. 45].

Водночас порівняно тривала участь Албанії у ПЗМ та ПДЧ була зумовлена потребою реформування збройних сил та розвитку механізму цивільно-військових відносин (прийняття Конституції 1998 року, а також Закону про відповідальність та повноваження стратегічного командування та контролю в збройних силах Республіки Албанія) [8, р. 33]. Проте завдяки довготривалому партнерству уряд дістав значну підтримку місцевого населення, близько 96% якого 2008 року схвалили курс держави на євроатлантичну інтеграцію. Окрім того, запрошення Албанії до членства у Північноатлантичному альянсі 2008 року мало сприяти ефективнішому врегулюванню косівської проблеми, яка вкотре актуалізувалася у зв'язку із проголошенням в односторонньому порядку незалежності краю [16, р. 2].

Однак ситуація з Республікою Македонія, яка брала участь у ПЗМ та ПДЧ, і у зв'язку з миротворчою діяльністю НАТО на її території мала найтісніші зв'язки з альянсом у питаннях проведення національних реформ, є яскравим підтвердженням необхідності якісного, а не кількісного розширення Організації Північноатлантичного договору. У цьому разі відмова в набутті членства через неврегульованість питання конституційної назви держави, що загрожувало збереженню єдності в межах альянсу, є аргументом на користь пріоритетності забезпечення ефективності організаційного функціонування, а водночас – і безпеки держав-членів [10, р. 1–8].

Декларативне рішення Бухарестського саміту НАТО щодо майбутнього набуття членства в організації Україною та Грузією, без конкретизації термінів та без залучення до ПДЧ із присвоєнням *de-jure* статусу кандидата на вступ, може в перспективі стати підґрунтям для трансформації механізму розширення альянсу, тим паче з огляду на особливі партнерські відносини НАТО з Україною [5].

Незважаючи на досить-таки різні приклади вступу колишніх держав-партнерів до Північноатлантичного альянсу, спільною характерною ознакою для кожної з них у контексті реалізації власних євроатлантичних інтеграційних стратегій є участь у миротворчих операціях під головуванням НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру». Ця практична співпраця відіграє важливу роль для партнерів організації у питаннях реформування збройних сил, посилення військово-технічної та оперативно-тактичної сумісності з країнами-членами альянсу та підтвердження образу «надійного й передбачуваного партнера», що сприяє поглибленню взаємовідносин з Організацією Північноатлантичного договору.

Варто зауважити, що розширення НАТО – двосторонній процес, який полягає у відповідності інтересів альянсу прагненням та потенціалам інших держав. Програма «Партнерство заради миру» відіграє фундаментальну роль у розвитку здатності держав-партнерів, які ставлять за мету інтеграцію до НАТО, робити внесок у ефективне забезпечення безпеки та стабільності євроатлантичного простору. Власне колективно-індивідуальні підходи в межах ПЗМ сприяють поглибленню взаємовідносин із країнами-партнерами, виокремленню серед них із допомогою Плану дій щодо членства держав-кандидатів та їх можливому перетворенню на повноправних членів Північноатлантичного альянсу. Постійне підтвердження відкритості НАТО для вступу нових членів, готових і здатних долучитися до системи колективної безпеки, ще більше актуалізує ПЗМ у контексті реалізації стратегічних завдань організації.

Джерела

1. *Брежньєва Т.* Досвід другої та перспективи третьої «хвилі» розширення НАТО: оборонні та військові питання / Під ред. А. Шевцова. – Дніпропетровськ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2005. – 63 с.
2. *Брежньєва Т.* Реформування програми НАТО «Партнерство заради миру» як результат трансформації Альянсу: виклики та можливості для України / Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 185–191.
3. Annual National Program of the Republic of Slovenia for the Implementation of the Membership Action Plan 2002-2003 (Executive Summary). – Joint website in support to the accession of Slovenia to NATO // <http://www.nato.gov.si/eng/documents/action-plan-2002-2003>
4. *Beber A.* NATO's Enlargement and Slovenia / *Politi?ka misao*, 1999. – Vol. XXXVI. – № 5. – P. 30–41.
5. Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2009. – The official website of NATO // http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm
6. *Cepenec Ž.* Croatia and NATO. A Stony Road to Membership. – Potsdam, 2002. – 100 p.
7. *Cimperšek Z.* The Implementation of the 2001-2002 Membership Action Plan, Annual National Program // NATO's Nations and Partners for Peace. Special Issue: Slovenia and NATO. Editor M. Sadlowski. – Bonn: M?nch Publishing Group, 2002. – 88 p.
8. *Greenwood D.* The Western Balkan Candidates for NATO Membership and Partnership. – Groningen: The Centre of European Security Studies, 2005. – 89 p.
9. Istanbul Summit Communique, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council on the 28–29 of June 2004. – The official website of NATO // <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>
10. *Kosanac Z.* Obstacles to FYROM's Membership of NATO: A Tougher Agenda Than Expected / NATO Defense College Research Division, 2009. – № 44. – 25 p.
11. *Kristovskis V.* The Latvian MAP / *Baltic Defence Review*, 1999. – № 2. – P. 2–15.
12. Membership Action Plan (MAP), Approved by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council. – The official website of

NATO // http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27444.htm

13. Partnership for Peace. Framework Document. – The official website of NATO // <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.com>

14. *Pascevic M.* Does a Promise to Join or Joining NATO Impact Military Spending Patterns of Countries? – Monterey: Naval Postgraduate School, 2008. – 110 p.

15. *Petrauskaite J.* Membership Action Plan. Practical Results from Washington Summit / *Baltic Defense Review*, 1999. – № 2. – P. 10-16.

16. *Pettifer J.* Albania after Kosovo. Independence and the NATO Decision – Some Perspectives. – Shrivenham: Defence Academy of the United Kingdom, 2008. – 34 p.

17. *Šedivy J.* Czech-NATO Relations: A Dynamic Process. – The Emerging New Regional Order in Central and Eastern Europe. Edited by T. Hayashi. – Sapporo: Slavic Research Center, 1997. – P.129–145.

18. *Simon J.* Poland Prepares for the Alliance / *Joint Force Quarterly*, 2000. – Summer. – P. 39–44.

19. Study on NATO Enlargement. – Chapter 3. – How NACC and PfP Can Contribute Concretely to the Enlargement Process. – The official website of NATO // <http://www.nato.int/docu/basicxtxt/enl-9504.htm>

20. *Szayna T.* NATO Enlargement, 2000–2015. Determinants and Implications on Defense Planning and Shaping. – Arlington: RAND, Project Air Force, 2001. – 77 p.

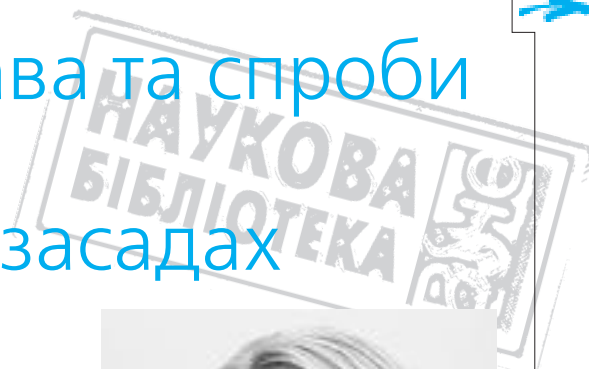
21. The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington DC on 24 April 1999. – The official website of NATO // http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm

22. The North Atlantic Treaty, Washington DC. – 4 April 1949. – The official website of NATO // http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_text_17120.htm

27

Людиномірність права та спроби його інтегрування на антропологічних засадах

Криза абсолютистської доміанти в упорядкуванні суспільно-державного устрою та поступове утвердження гуманістичних традицій в усіх сферах культури сприяли відповідному переспрямуванню правової науки від визнання первинності нормативної форми буття права до ідеї «фундаменталізації людини» як усезагальної онтологічної основи. Цей історичний етап, відомий під загальною назвою «антропологічного повороту», позначився насамперед своєрідним «вивільненням» людської особистості з доволі жорсткої залежності від ієрархізованої системи соціально-політичних зв'язків та її конституювання як автономного та відповідального правосуб'єкта. Тим самим людина дедалі чіткіше усвідомлювала себе не лише об'єктом і засобом реалізації права, а й його творцем та метою. В результаті цих переосмислень починаючи із середини ХІХ століття бурхливо розвиваються філософсько-антропологічні «людиноцентризм» яких спрямований на те, щоб, «з одного боку, глибше проникнути в сутність права через осягнення природи людини, а з другого, ... краще зрозуміти природу людини через осягнення сутності права» [1, с. 247].

Ірина ТИМУШ,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри цивільного
права і процесу Київського
національного університету
внутрішніх справ

Не вдаючись до ретроспективного аналізу основних віх еволюції юридичної антропології, наразі можна констатувати, що переважна більшість провідних фахівців у сфері філософії та теорії права схиляються до такого загального висновку: «Феномен права щонайтісніше пов'язаний з людиною, її сутністю, змістом її буття». Водночас «між правом та людиною можна зафіксувати таку залежність: право є системою правил, що робить нормальне життя людини можливим, тоді як основні факти людської природи роблять такі правила необхідними» [3, с. 191, 210–211]. Актуалізація юридико-антропологічних досліджень зумовлюється низкою об'єктивних чинників соціокультурного та

суспільно-політичного порядку. Серед них на перший план виходять інтеграційні та глобалізаційні процеси, що нерозривно пов'язані з потребою формування єдиного правового поля шляхом налагодження координаційних «мостів» і між правовими системами різних країн, і між галузевими підсистемами в межах кожної з них. Оскільки буття людини є, так би мовити, «універсальним смислотворювальним джерелом» правової нормативності, то спроби виявлення та теоретичного окреслення принципів засад «людиномірності» права (у всіх його можливих культурно-цивілізаційних проявах) несуть у собі відповідний потенціал для синтезу. Як пропонував у середині ХХ століття